

Ali nosijo ti smučarji glavo tako pokonci zato, da bi natančno preiskali nova obzorja? Takšna drža hkrati prispeva k popolnejši sprostitvi: razširjene roke delujejo kot prečka, ki jo je mogoče dobro izkoristiti in s tem obdržati pravo ravnotežje.

Na urejenih smučiščih in na grbinah zahteva monoski večji občutek za ravnotežje in večjo spretnost kot na pršiču. Vendar so zdaj že takšni smučarji na eni smučki, ki se smučajo vsepovsod in celo na zelo velikih strminah. Velika prednost monoskija je na spihanem snegu in v zametih, na mokrem in gnilem snegu. Tam pride smučar mnogo bolje preko z monoskijem kot z navadnimi smučmi in pri tem potrebuje manj moči, ko drsi čez to s tekočimi, gracioznimi zavoji.

Na monoskiju sta obe »skupaj zvezani«
nogi zelo solidna celota. To med drugim dokazuje podatek, da je zdaj sorazmerno manj takih in drugačnih nesreč na monoskiju kot na navadnih smučeh. Seveda pa obstajajo tudi težave: zdaj je za monoski sovražnik številka ena zaledenela strmina, prav tako pa se je z monoskijem vsaj prve dni takšnega smučanja težko pripeljati z žičnico na vrh smučišča (kjer je to seveda dovoljeno).

KJE SO MEJE ZMOŽNOSTI?

Kdor se hoče s svojim monoskijem smučati po deviški gorski pokrajini, si mora pač naložiti svojo napravo na hrbet in ure

dolgo korakati v hrib peš — ali pa si pripeti na noge turne smučī s psi in se tako povzpeti na goro. V resnici je ponekod že mogoče videti smučarje, ki imajo gor gredē na nogah turne smučī, nazaj grede pa monoski na nogah in turne smučī privezane na nahrbtniku. Kdor ima rad spremembe tudi na snegu, se mora za to pač potruditi, čeprav moramo priznati, da prav prijetna takšna nošnja ni.

V začetku leta 1980 so se nekateri vneti monoskijaši smučali z monoskijem z več visokih vrhov Južne Amerike, leta 1984 pa prek južne stene Grandes Jorasses. Od takrat so se smučali z monoskijem tudi po ozebnikih, strmih več kot 50 stopinj. Hitrostni rekord na monoskiju na razdalji enega kilometra z letečim startom je dosegel Bruno Gouvy aprila 1984, in sicer 177 kilometrov na uro. Tako hitro se večina ljudi še ni nikoli peljala niti z avtomobilom. Vedeti pa je treba, da tudi ta športni pripomoček izpopolnjujejo in da to najverjetneje še ni največja hitrost, ki jo bo kdo dosegel z monoskijem. Orodje bo še večjo hitrost prav gotovo zdržalo. Ali pa jo bo človek?

Prostost, na katero se nekateri sklicujejo, ko izumljajo nove in nove načine gibanja v naravi, včasih vendarle zavije na nekoliko stransko pot. Tako so na primer izdelali nekaj monoskijev, na katerih se lahko smučata po dva človeka hkrati, obstaja pa tudi 3,40 metra dolg monoski za pet oseb. Prebrali smo, da je bil že pogosto uspešno v uporabi.

ALPINIZEM V SOŠKI DOLINI

OBUJANJE ZGODOVINE OB DESETLETNICI

EDO KOZOROG

Decembra lani je minilo deset let, ko je več kot trideset alpinistov iz vse Zgornje Soške doline (PD Bovec, Kobarid, Podbrdo in Tolmin) ustanovilo svoj skupen alpinistični odsek s sedežem pri PD Tolmin. Tako je nastal eden od redkih alpinističnih odsekov, ki ima svojo teritorialnost (Soška dolina), pa tudi najbogatejšo gorniško tradicijo, saj pod zgodovino Soškega alpinizma lahko smatramo vso gorniško dejavnost domačinov v tej dolini.

Zgodovino alpinizma v Alpah navadno delimo v štiri zgodovinska obdobja (prirejeno po Bergu 1985, str. 254).

1. Predalpinizem zajema obdobje prvih obiskov gorā, navadno domačinov zaradi več ali manj eksistenčnih vzrokov (lov, paša). V Zahodnih Alpah se to obdobje konča nekako z osvojitvijo Mt. Blanca, pri nas pa je bila taka prelomnica osvojitve Triglava (leta 1778).

2. Zgodnje obdobje alpinizma traja nekako od prve osvojitve Triglava pa vse do

prve oblike organiziranosti alpinizma pri nas. Na Slovenskem je bilo to leta 1921 z ustanovitvijo turističnega kluba Skala.

3. Klasični alpinizem traja od prve organiziranosti pa do prvih modernih dosežkov. Na Slovenskem so bili taki že kmalu po vojni, večja prelomnica pa je bila 1. JAHO na Trisul leta 1960.

4. Moderni alpinizem traja seveda še danes, zajema pa vse sodobne tokove alpinizma, odpravarstva, plezanje po zaledenelih slapovih, premagovanje najbolj gladkih in previsnih delov sten, zahtevne solo vzpone, športno plezanje, smučanje po smereh in še kaj.

PREDALPINIZEM

Zibelka gornišstva v Soški dolini je prav gotovo dolina Trente.

V Trenti so bile v 18. stoletju opuščene fužine. Večji del bivših rudarjev je vseeno ostal v Trenti in se naturaliziral. Vendar je bilo tu življenje težko, preživljali

so se lahko le s pašništvo, divjim lovom, kasneje pa tudi z vodništvo. Vsaka od teh dejavnosti je bila torej povezana z raziskovanjem gora. Da pa so Trentarji že takrat osvojili vse lažje vrhove, je seveda treba pripisati tudi človekovi težnji po odkrivanju neznanega.

V drugi polovici 18. stoletja se začenja nekoliko bolj znanstven način osvajanja tudi naših gora. V ta namen so razni plemiči organizirali prave odprave, seveda ob nepogrešljivem vodstvu domačinov. Iz tega časa so tudi prvi pisni viri o gorah. Na nekaterih vrhovih so bile opravljene tudi prve meritve, tako pa so osvojili tudi zadnje, najtežje vrhove. Prav v tem času, leta 1778, je odšla na pot iz Bohinja na vrh Triglava odprava, s katero se nekako zaključuje to zgodnje obdobje alpinizma. Kljub temu pa je za Primorce in tudi za slovenski alpinizem bolj prelomna vrnitev Valentina Staniča na Primorsko. Morda pozabljamo, da je bil Stanič na Avstrijskem, kjer se je šolal, med prvopristopniki na Veliki Klek (Grossglockner) leta 1800, že takoj po prihodu v domače kraje pa je poleg mnogih vrhov leta 1804 osvojil tudi Triglav. In kar je še bolj pomembno, domačinov ni nujno potreboval za vodnike, pač pa za pomoč pri nošnji meritvenih priprav. Sicer pa je odhajal v gore sam. Zaradi vsega tega ga gotovo upravičeno štejemo za prvega alpinista v Vzhodnih Alpah. Slovencem pa je izpod svojega peresa pustil tudi veliko planinskih verzov in spisov o svojih pohodih v gore. Na žalost se jih veliko ni ohranilo.

ZGODNJI ALPINIZEM

V novem obdobju se je razširila turistika ne samo kot znanstvena panoga, temveč kot prava moda takratnega višjega (tujega) sloja. Tem ljudem so bili nepogrešljivi vodniki. Med domačim prebivalstvom se tako pojavi nov poklic — gorski vodnik. Vodniške izkaznice je podpisoval sam deželni glavar. Iz prve generacije trentarskih vodnikov je bil posebej znan Anton Tožbar starejši, ki mu je medved v žlebu pod Šplevto leta 1872 odtrgal spodnjo čeljust. Skupaj s Kravanjo mu pripada tudi prvi pristop na B. Grintavec.

V tem času pa niso zaostajali niti vodniki v Loški Koritnici; dominirali so iz rodu Černuta. Tako je že leta 1875 Miha Černuta vodil prvega turista, Karla Wurma, na Jalovec s koritniške strani, isti pa je leta 1842 peljal prvega turista, botanika dr. Sendterja, na težko pristopno Jerebico. Prvi znani obisk Jerebice pa je opravil že leta 1818 domačin Josip Pahor.

Ob koncu prejšnjega stoletja je po Trenti vodila že druga generacija gorskih vodnikov. Med njimi so že prave legende Anton Tožbar mlajši, Ivan Berginc, Andrej Komac ter vodilni med njimi, Jože Komac — Pavr. Berginc je okoli leta 1890 kot

prvi preplezal Steno nekje v območju Slovenske smeri (letos bo minilo od tega že sto let!). Ti so vodili predvsem turiste, kot so dr. Julius Kugy, dr. Albert Bois de Chesne in drugi, ki so o Trenti tudi veliko napisali. Za slovenski, še bolj pa za primorski alpinizem pa je osrednja osebnost tega obdobja dr. Henrik Tuma, ki je dal s svojimi številnimi vzponi piko na i zgodnjemu alpinizmu v Soški dolini. Kot prvi je stal na Trentarskem Pelcu in leta 1913 na V. Špičju, bil pa je tudi prvi plezalec v mnogih stenah (S stena V. Špičja, Loške stene, SV stene Jerebice, S stene Rombona itd.). Za slovenski alpinizem pa je še bolj pomemben kot ideolog, publicist in politik.

Osvajanje sten je prekinila najprej 1. svetovna vojna. Pod Italijo je bila Soška dolina mejno območje, po gorah je bilo veliko vojaščine, kar je tam onemogočalo skoraj vsakršno delovanje. Tako se je prekinila bogata gorniška tradicija te doline; posledice se čutijo vse do danes. V tem času so se na drugi strani Julijcev reševali že veliki problemi znanih sten. To je pospeševalo tudi mednarodno tekmovanje, posebno med Nemci in Slovenci, saj je bil alpinizem pri Nemcih takrat del političnega marketinga.

Med obema vojnoma je v dolini neformalno deloval edini klub Krpljevcev, ki so imeli tudi nekaj alpinističnih ciljev (Zorko Jelinič je npr. s Klementom Jugom celo preplezal Steno), še več pa planinskih in jamarskih z rahlo nacionalnim programom. Ko se je tudi na Primorskem razmahnil fašizem, je delovanje okoli leta 1935 zamrlo.

Presenetljivo malo so v tem času preplezali tudi Italijani. Znan je njihov prvenstveni vzpon v steni Rombona levo leta 1934 in v Velikem Ozebniku leta 1930 ter v JV razu Jalovca. Leta 1930 je obiskal Loško Koritnico tudi takrat slavni Emilio Comici in s slovenskim soplezalcem Jožetom Cezarjem preplezal za takrat velikopotezno smer v Loški steni.

Zanimivo je bilo, da so bili najbolj zagnani primorski alpinisti takrat tudi politično aktivni in so zato zapustili italijansko ozemlje (npr. Klement Jug in Henrik Tuma).

Z ustanovitvijo prvega slovenskega alpinističnega kluba Skala leta 1921 (če ne štejemo Piparjev in Drenovcev), na Primorskem pa s skupino Krpljevcev leta 1924 oz. z ustanovitvijo prvega alpinističnega odseka na Primorskem se končuje zelo plodno obdobje zgodnjega alpinizma, ki pa ni pomembno le za alpinizem, temveč tudi za slovenstvo in kulturo.

KLASIČNI ALPINIZEM

Zaradi vsega omenjenega se je moral po priključitvi Primorske k Jugoslaviji alpinizem v Soški dolini pravzaprav znova ro-

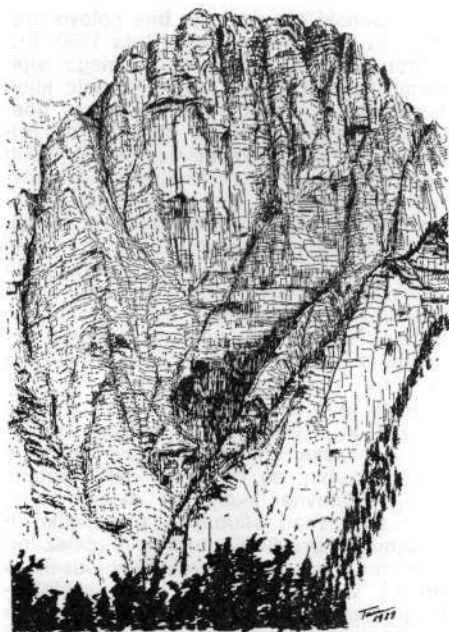
dit. Pobude so bile že kmalu po vojni, vendar je bil prvi alpinistični odsek na Primorskem ustanovljen šele leta 1949 v Postojni. Pobudnik je bil Franc Ceklin, ki si je alpinistične izkušnje nabral že pred vojno v rojstnem Bohinju. Še istega leta je bil ustanovljen AO tudi v Novi Gorici. Ko pa se je leto zatem Ceklin po službeni dolžnosti preselil v Tolmin, je tudi tu zbral okoli sebe še pet zagnancev, ki so že aprila istega leta ustanovili prvi organiziran alpinistični klub v Zgornji Soški dolini. Prvi dve leti so bili vsestransko aktivni. Zelo uspešna naveza Berginc-Ceklin je preplezala nekaj klasičnih prvenstvenih smeri: dve v Jalovcu s koritniške strani, v S steni Jerebice, skupaj z Jankom Korenom pa v zahodni steni Krna. S postojnskimi kolegi je Ceklin kot prvi preplezal dve prvenstveni v mogočni, še deviški SZ steni Vršaca.

Največji problem je bila tudi takrat oprema. Zato so z denarom pomočjo Planinske zveze kupili 35 kubikov drv, jih naložili na tovornjak, vmes pa skrili še tele. Vse skupaj jim je uspelo prepeljati v Čedad in za to kupiti nove vrvi, vponke, kline, plezalnike in vetrovke, kar je bilo za tisti čas pravo bogastvo.

Seveda je bilo nekaj akcij času primerno politično obarvano. Tako so pozimi nosili planinsko štafeto do Škrbinskega sedla, skupaj s planinci pa so kurili prvomajski kres na Krnu. Nesli so tudi slovensko vpisno knjigo na vrh Mangrta. Leta 1952 so pod idejnim vodstvom Ceklina uredili obsežno planinsko razstavo v stari šoli v Tolminu. Ekspozite, ki jih ni bilo treba vrniti, so nato prenesli v Trento. Na zaprašenih trentarskih podstrešjih so poiskali še več zanimivih stvari in istega leta na dan odkritja Kugyjevega spomenika odprli Trentarski muzej, ki je še danes ponos Trente. Leta 1953 so sodelovali še pri graditvi slovenske poti na Mangrt, nato pa je Ceklin zbolel, Berginc in Koren pa sta odšla študirat.

Dejavnost je zamrla vse do leta 1959. Takrat sta bila na pobudo Petra Berginca ustanovljena Soški alpinistični odsek s podobno usmeritvijo kot danes. Istočasno je bilo obnovljeno tudi delovanje postaje GRS, ki vse do danes deluje nadvse uspešno. Alpinistična dejavnost pa je kmalu spet zamrla. Berginc je bil zelo aktiven v postaji GRS vse do svoje nesreče na Kaninu, ko se je pri graditvi kaninske žičnice ponesrečil v helikopterju.

Zelo aktivni so bili tudi bovški alpinisti. Novembra 1973 so ustanovili alpinistično sekcijo v okviru Akademskega AO. Po treh letih nadvse uspešnega dela, za kar gre največ zaslug Borisu Mlekužu (ki je še danes osrednja osebnost gorništvu v Bovcu), so že bile ideje o ustanovitvi lastnega odseka. Vendar je zagon nekoliko popustil po nesreči Igorja Marke in Dam-

Vršac nad Zadnjico

Zdi se človeku, da bi zalučil kamen v brezno.
S vrha skoraj ni mogoče gledati svoje podse.
Legla spa na trebuh, da svoa gledala v neznanstvo
globočino pod seboj v Zadnjico ...

Dr. Kerstin Juma

Ob 10-letnici SAO so izdali razglednico, delo svojega člana Tomaža Rovščka, perorisbo Vršaca s Tumovim citatom

jana Mlekuža v Špiku, čeprav se je aktivnost nadaljevala vse do začetka današnjega organiziranosti soškega alpinizma.

Svoje poglavje so kobarški alpinisti, imenovani tudi »Drežniški samorastniki« z vodilnim Alojzom Fonom-Huljom. Ti so v sedemdesetih letih alpinistično skoraj popolnoma obdelali Krnsko skupino. Huljo je preplezal tudi nekaj težkih klasičnih smeri v Jerebici in na Kaninu. Tako ti kot tudi nekateri tolminski alpinisti so delovali bolj ali manj v okviru SAAS Bovec.

Številne povojne luknje v aktivnosti soških alpinistov so uspešno pomagale krpati nekatere naveze gorenjskih in ljubljanskih alpinistov. V tem obdobju so preplezali večino prvenstvenih smeri v Trenti, ki so zdaj najbolj znana klasika.

Končno so se soški alpinisti, ki so bili včlanjeni v vseh mogočih sosednjih AO, odločili, da znova ustanovijo Soški alpinistični odsek s sedežem v Tolminu. Začne se zelo plodno desetletno delo tega odseka.

SODOBNI ALPINIZEM

Sodobni alpinizem se začenja s prvimi odpravami v tuja gorstva.

Za slovenski alpinizem je bila gotovo prelomnica 1. JAHO na Trisul leta 1960, Primorci pa smo v dobo sodobnega alpinizma zakoračili šele veliko kasneje kljub temu, da se je kar nekaj Primorcev udeležilo odprav z drugimi odseki. Prvi Primorec, ki se je začel udeleževati takih odprav, je bil dr. Jože Andlovic. Kot zdravnik se je udeležil tudi I. primorske alpinistične odprave na Aconcagua, ki je največja prelomnica za primorski alpinizem. Zaradi te odprave, pa tudi zaradi prvih zahtevnih vzponov bratov Podgornik v Soški dolini v začetku osemdesetih let začetek sodobnega alpinizma nekako sovpada z ustanovitvijo Soškega AO leta 1979.

V prvih letih, ko sta bila načelnika Boris Mlekuž, ki je vnašal svoje izkušnje iz bovškega odseka v novo ustanovljenega, in Zoran Skubin, so bile prva skrb vzgojne akcije, delovne akcije in skupne ture, kjer so plezali skupaj s pripravniki in tečajniki. Opravili so tudi levji delež pri afirmiranju novo ustanovljenega odseka v družbi. V naslednjih letih ob načelnikovanju Žarka Trušnovca in Eda Kozoroga pa se je odsek usmeril tudi v vrhunski alpinizem in odpravarstvo. V teh letih smo obiskali številna gorstva v Evropi, Južni in Severni Ameriki in Aziji, dosegli pa smo kar nekaj posameznih vrhunskih dosežkov. Na žalost je nekoliko trpela vzgojna in družabna dejavnost. Morda je še najpomembnejše to, da soški alpinisti danes popolnoma obvladamo svoje območje, tako plezalno kot tudi informacijsko. V zadnjem desetletju smo sodelovali pri razreševanju še zadnjih sodobnih problemov v stenah, večino sten nad Soško dolino pa smo obdelali v vodniški literaturi.

Odsek ima še danes nekaj izvirnih grehov, iz katerih nastajajo tudi problemi. Prvi je verjetno še iz obdobja, ko je bilo naše ozemlje pod Italijo in je ostala alpinistična scena nekako pozabila na nas in naše tradicije. Še danes se namreč dobi kdo v plezalnih pa tudi organizacijskih vrhovih, ki ne ve ali noče vedeti, da več kot polovica Julijskih Alp sega na primorsko stran; ker so stene primorske, pa zato niso nič lažje.

Zaradi naše neprodornosti nam v teh desetih letih ni uspelo priboriti niti na domačih tleh kulturnega, športnega in organizacijskega prostora, ki nam pripada, saj nas drugi, močnejši, neprestano izrivajo. To se ne pozna le pri našem finančnem stanju. Tega v glavnem izboljšujemo s težkimi fizičnimi deli, ob večjih akcijah pa nam pomagajo tudi nekatere delovne organizacije.

Poleg teh bo potrebno bolje reševati tudi kadrovske probleme. Soški AO včasih namreč deloma izgublja svojo prvotno zasnovo, saj se največ dogaja v Tolminu, manj pa v drugih perifernih krajih, kar se pozna tudi pri članstvu.

Prva devetica v Soški dolini, smer Opus del

Ne glede na to pa lahko označimo preteklo desetletje kot nadvse uspešno, za kar se moramo zahvaliti vsem, ki so postavili temelje sedanji obliki organiziranosti ter vsem članom, ki so bili aktivni v minulem desetletju, seveda pa tudi matičnemu planinskemu društvu ter organizacijam, ki so nam finančno ali kako drugače pomagale.

Odprte popotniške meje

Zahodni Nemci so veliki prijatelji popotništva, prav tako pa so strastni popotniki tudi državljani Nemške demokratične republike. Odkar ni več berlinskega zidu in odkar so se v Vzhodni Nemčiji zgodile zgodovinske spremembe, ko se je podrla ena od najtrdnjših trdnjav realnega socializma, upajo popotniki z obeh strani državne meje, da bodo lahko odslej potovali po celotni nekdanji Nemčiji.

Letošnjega julija bo v Arnshergu 90. nemški popotniški dan, ki bo vsekakor zgodovinski: prvič po treh desetletjih bodo na njem lahko sodelovali popotniki iz vseh predelov obeh Nemčij. Čeprav oboli upajo, da bo tako, pa si organizatorji iz Sauerlandskega planinskega društva še ne upajo napovedovati, da bo to že »vsenemški popotniški dan«.